

РОЗДІЛ V
МОНІТОРИНГ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ:
НОВІТНІ ЗАСОБИ ТА ПІДХОДИ

А. І. Сологуб

*канд. пед. наук, зав. лабораторії освітніх технологій,
член-кореспондент НАПН України
Національна металургійна Академія України,
м. Кривий Ріг*

**САМООРГАНІЗАЦІЯ – ЗАСІБ САМОРОЗВИТКУ
УЧНЯ І СТУДЕНТА**

У статті автор подає філософське, психологічне обґрунтування та узагальнення результатів педагогічного експерименту по впровадженню в освітню практику педагогічної системи самоорганізації учнів і студентів як засобу саморозвитку особистості.

Ключові слова: самоорганізація, саморозвиток, само програмування, креативна педагогічна парадигма.

В статье автор подаёт философское, психологическое обоснование и обобщение результатов педагогического эксперимента по внедрению в образовательную практику педагогической системы самоорганизации учеников и студентов как средства саморазвития личности

Ключевые слова: самоорганизация, саморазвитие, самопрограммирование, креативная педагогическая парадигма

In article the author submits a philosophical, psychological substantiation and generalisation of results of pedagogical experiment on introduction to educational practice of pedagogical system of self-organising of pupils and students a yak of means of self-development of the person.

Keywords: self-organising, self-development, self-programming, a creative pedagogical paradigm.

Постановка проблеми. Як свідчать сучасні наукові дослідження психологів-гуманістів, свобода творчої діяльності особистості забезпечує радість і неповторність життя кожної людини. Це визначається в першу чергу тим, що особистість людини має можливість, враховуючи свої індивідуально-психологічні особливості, задовольняти свої природні потреби, інтереси і створювати таким чином умови власного саморозвитку. Особистість людини одержує насолоду і практичну користь від осмислення нею поточних подій, явищ, стосунків з людьми і самостійного визначення проблем свого життя. Завдяки цьому вона усвідомлює життєву мету, виробляє стратегію і тактику своєї діяльності і включається в їх практичну реалізацію засобом самоорганізації. Як стверджує К. Платонов, самоорганізація виявляється в цілеспрямованості, активності,

обґрунтованості мотивації та плануванні діяльності, самостійності й швидкості прийняття рішень, оцінюванні наслідків праці, почутті обов'язку. Вирішення проблеми самоорганізації, на думку Кременя В.Г. та інших, – це є вирішення проблеми виховання людей «здатних прокласти шлях... реформам, сплативши при тому... мінімальну соціальну ціну». Автор вважає її причиною незліченних жертв за нездатність знайти оптимальний шлях... «за ддя переходу від стану хліборобів-гречкосіїв до сучасного індустріального виробництва» [2, с. 526].

Мета нашої статті полягає в філософському, психологічному обґрунтуванні та узагальненні результатів педагогічного експерименту по впровадженню в освітню практику педагогічної системи самоорганізації учнів середніх і студентів вищих навчальних закладів як засобу саморозвитку особистості.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Як показують наші дослідження, в освітній практиці України не надається належної уваги навчанню учнів чи студентів самоорганізації, що відображається на їх вихованості, навчальній та професійній компетентності і в решті решт, що не може не відобразитись на їх майбутній життєвій самодостатності. Як правило, вони не залучаються до розробки і оволодіння ними власної системи освітньої діяльності. Учні та й студентів організатори навчально-виховного процесу закладу знайомлять з розкладом занять і, в кращому разі, навчальним планом. А засіб їх успішного виконання – власна система самоорганізації в після урочній чи після лекційній освітній діяльності, у власний вільний час, залишається поза увагою. Тому учні середніх навчальних закладів та й студенти вищих не виявляють достатньо розвиненої самостійності, здатності проникати в сутність проблем життєдіяльності і бачити їх, сміливо і цілеспрямовано, конструктивно і оригінально виробляти плани їх вирішення, послідовно і настійливо досягати кінцевого успішного результату. Разом з тим, їх діяльність не в достатній мірі виявляється творчою, оскільки їх мислення і дії не відрізняються чутливістю до нового, оригінальністю, гнучкістю, швидкістю – креативністю. Остання до середини ХХ століття, як стверджують відомі вітчизняні і зарубіжні психологи, була розкішшю, яку мали лише видатні діячі мистецтва, вчені, інженери, то для ХХІ століття – це необхідна умова виживання, як людської цивілізації, так достойного духовного і матеріального забезпечення життя кожної людини і їх успішної професійної діяльності.

Незважаючи на високу актуальність самоорганізації учнів і студентів наукових публікацій, з даної проблеми, в край недостатньо. Тим більше, що освітяни у практичній діяльності фактично створюють штучні перешкоди реалізації надання умов свободи діяльності та й самоорганізації учнів чи студентів. Наші дослідження показують, що це зумовлено орієнтацією педагогів на засади когнітивної парадигми метою

якої є забезпечення знань, вмінь та навичок учнів з будь-яких предметів. Реалізація ж ідеї – людина, як вища цінність передбачає переорієнтацію педагогів на засади креативно-педагогічної парадигми. У зв'язку з цим вчителі і викладачі у навчально-виховному процесі повинні бути заклопотанні не тільки знаннями тонкощів фактичного матеріалу, а й передачі його учням чи студентам як того, щоб включити їх в самостійне оволодіння ними. Саме з цієї причини не тільки актуальним, але й в край важливим є якомога швидке оволодіння кредитно-трансферною системою навчання студентів вищих навчальних закладів, що відповідає Болонській угоді. В свою чергу вчителі середніх навчальних закладів, на нашу думку, повинні відмовитись від домінуючого застосування пояснювально-ілюстративного методу навчання і відповідній йому типології уроків: вивчення нового матеріалу, його узагальнення, перевірка знань, вмінь, навичок, тощо. В таких умовах учень і студент, як об'єкт педагогічного впливу позбавляється свободи вибору, творчої діяльності. Саме з цієї причини вони знімають з себе відповідальність за результати особистої діяльності і вчать тільки під тиском чи страхом. Виключення складають лише учні і студенти, які мають надзвичайно виражений пізнавальний інтерес або ті, які захищаючись від педагогічного пресингу, виробляючи власну систему самоорганізації діють на свій розсуд.

Методика, результати і їх обґрунтування. В період з 1990-го по 2007 рік ми здійснили розробку педагогічної системи навчання самоорганізації учнів середніх навчальних закладів (технологій самотворення особистості), а починаючи з 2004 року експериментально впровадили її в освітню практику в навчальних закладах України. У зв'язку з цим нами видано посібник «Особистий щоденник дослідника», що одержав дозвіл Міністерства освіти і науки в Україні на застосування в середніх навчальних закладах [3].

А в 2008 році нами видано посібник «Особистий проект студента», який, як і перший, передбачає включення студентів у розробку і оволодіння власною системою самоорганізації.

Структура посібників включає чотири основні складові: самоменеджмент, самомоніторинг, самоосвіта і особисте життя. З метою включення в розробку особистої системи самоорганізації освітньої діяльності, як учнів так і студентів, ми передбачаємо теоретичне оволодіння ними основами самоменеджменту. І на його основі оволодіння студентами технікою стратегічного самопрограмування, щоденного самопланування, саморегуляції діяльності. Навчання і самоорганізація самомоніторингу учнів і студентів полягає в оволодінні ними методами і прийомами самоспостереження, самоконтролю, самообліку та самоаналізу результатів освітньої власної діяльності. Самоменеджмент учня чи студента слугує розробці власної системи самоосвіти, яка передбачає їх участь в навчальних заняттях і виховних заходах, згідно розкладу,

консультаціях, самостійній роботі в бібліотеці, вдома. Вона, як правило, націлюється вчителями чи викладачами таким чином, щоб учень чи студент не тільки успішно оволодівав тими чи іншими предметами чи дисциплінами, але й створював засади успішного виконання дослідницьких конкурсних, курсових, дипломних завдань, проектів, наукових робіт, тощо. Вся педагогічна робота з учнем і студентом націлена на те, щоб формувати у них дослідницьку позицію і дослідницький стиль і систему діяльності. У зв'язку з цим, вчителі та викладачі всіляко розвивають пізнавальний інтерес до науки, тих чи інших наукових проблем і науково-популярної та й наукової літератури. Години спілкування в середніх навчальних закладах з вихователями та кураторами груп вищих навчальних закладах обов'язково присвячуються обґрунтуванню необхідності розробки особистої системи самоорганізації кожним учнем чи студентом, пояснюються тонкощі ведення щоденних записів в посібниках. При цьому вони націлюються не тільки на плідну освітню, а й на громадську діяльність і різноманітне, цікаве особисте життя – відвідування виставок, театру, музеїв, туристичних мандрівок, спортивні змагання, тощо. В процесі педагогічного дослідження нами застосовані методи анкетування, спостереження, інтерв'ювання та аналіз ділової документації.

Аналіз апробації посібника «Особистого щоденника дослідника» в середніх навчальних закладах 10-ти областей України показав неготовність педагогів, а тому і учнів, до достатньо ефективного втілення ідеї самоорганізації освітньої діяльності. Як перші так і другі, орієнтуються на створенні в свідомості, але не занотовані будь-де і не чітко сформульовані, плани, а тому їх освітня діяльність, окрім участі в заняттях згідно розкладу, носить, переважно, стихійний характер. Такий безсистемний підхід пояснюється недостатньою усвідомленістю педагогами філософії гуманістичної освіти, відсутністю у них достатніх знань з теорії менеджменту і самоменеджменту, наукової організації праці, валеології, тощо.

При організації дослідження у вищому навчальному закладі з застосуванням посібника «Особистий проект студента», на базі Криворізького факультету Національної металургійної Академії України, ми однією з важливих проблем визначили готовність професорсько-викладацького складу. Переважно викладачі вважають, що розробка системи самоорганізації студента – це лише його проблема і вся діяльність повинна бути зорієнтована на виконання ним розкладу занять.

Висновки досліджень. В результаті аналізу філософських та психологічних засад ми сформулювали висновок щодо самоорганізації особистості людини – це є засіб усвідомлення високої життєвої мети, потреба її свободи творчості, програмування й планування діяльності, самостійного швидкого цілеспрямованого прийняття рішення активної

творчої діяльності за для її досягнення, оцінюванні наслідків праці і виконання обов'язку.

Педагогічні дослідження з проблеми самоорганізації учнів середніх навчальних закладів України, показав недостатню готовність як педагогів так і учнів до впровадження даної системи в освітню практику.

У визначенні перспектив розвитку України у ХХІ столітті важливе значення має широке і науково-обґрунтоване включення учнівської і студентської молоді в самоорганізацію особистої освітньої діяльності, як засобу становлення відповідального громадянина і креативної і духовно багатой особистості.

Постійно намагаючись підвищити ефективність освітньої діяльності учнів і студентів, закономірно в організації навчально-виховного процесу, будь-якого сучасного середнього чи вищого навчального закладу, слід передбачати творчий підхід і вільний вибір особистої системи самоорганізації учня чи студента, в придбанні навчальної чи професійної компетентності. Таким чином, відсутність свободи діяльності, умов самоорганізації є як причина, а недостатньо глибока самореалізація учня чи студента і його саморозвиток є як наслідок.

Перспективи подальших досліджень. Дослідження з даної проблеми є надзвичайно актуальним у впровадженні в систему освіти ідей Болонської угоди, а тому ми маємо намір продовжувати педагогічний експеримент впровадження системи самоорганізації учнів і студентів. У зв'язку з цим вважаємо доцільним вдосконалення змісту відповідних посібників.

Література

1. Горлач М. І. Вибране: У 3 т. Т. 1. Смысл життя. – Х. : Факт, 2003. – 621 с.
  2. Кремень В. Г., Табачник Д. В., Ткаченко В. М. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду). – К. : «ARC-UKRAINE», 1996. – 793 с.
  3. Сологуб А. І. Особистий щоденник дослідника. – Кривий Ріг : Куба, 2002. – 108 с.
- Стаття надійшла до редакції 24.03.2010 р.*

А.Д. Цимбалару

канд. пед. наук, старший науковий співробітник
лабораторії педагогічних інновацій,
Інститут педагогіки НАПН України

ШКІЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПРЕДМЕТ ПРОЕКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В ШКОЛІ

У статті означено напрями інноваційних освітніх процесів у школі на двох рівнях: як локальні інновації в традиційній системі навчання, які не змінюють освітнє середовище школи і як впровадження цілісних освітніх систем, що сприяють формуванню інноваційного шкільного середовища в умовах проектування.

Ключові слова: шкільне середовище, проектування, освітній простір.